

Aibonito csöcsei

(részlet egy tényregényből)*

1

Az esős évszak kezdetén érkeztem. Sűrű, fekete felhők borították a szigetet. Hosszú út volt a lábaimban. Ausztria, Németország. Lágerek, menekülttáborok. A francia asszony. Most pedig megint csak egy szál magam. Mögöttem romok. Felrúgott életek. Ez volt az első hely, ahová meghívtak. Kifizették a hajójegyemet.

Az északi parton kötött ki velem a gőzös. A Flandres, egy utasszállító. Esett az eső, nem várt senki. Az érkezésemről senki se tudott.

Ez volt a szerencsém. Mert – mint az hamarosan kiderült – a bennszülöttek egy számomra szokatlan nyelvjárást beszéltek. Nem értettem őket, mindent háromszor meg kellett ismételniük.

Nehéz lett volna tanítani ilyen körülmények között. De hát az iskolaév kezdetéig volt még két hónapom. Elhatároztam, hogy nem jelentkezem a munkahelyemen. Hogy ez alatt a két hónap alatt a nyelvet tanulom. A nyelvet és a szokásokat. Végül is erről a talpalatnyi földről semmit se tudok.

164

Coca, történetem színhelye, kisváros a hegyekben Puerto Ricón, az Atlanti-óceán és a Karib-tenger között félúton. Város és hegyek! Az én szókészletemnek itt, a szigetvilágban, nem sok értelme van. Eszembe jut, hogy talán települést és magaslatot kellene mondanom. Mert ez itt egy apró, Kisalföld méretű sziget.

Hosszában hegygerinc – helyi szóhasználattal *cordillera* – szeli ketté. Coca, a munkahelyem amolyan átkelőhely az atlanti és a karibi part között. Átjáró, amit nem vesz igénybe senki. Egyszerűbb lent, a part mentén megkerülni a hegyeket.

Szinte hihetetlen, hogy itt fent is élnek emberek. Mondják, hogy ide szorultak ki a tainó indiánok, amikor a spanyol konkvisztádorok elfoglalták a szigetet. Ennek azonban kevés ma is fellelhető nyoma van.

Később a fehérek is felhúzódtak a hegyekbe. Cukornádültetvények foglalták el a sík terepet. És a rabszolgák: az afrikaiak.

Coca lakosai kezdettől fogva szegények. Sápadt és girhes fehér emberek. Segélyekből élnek, mióta – még 1932-ben – egy *San Cipriano* nevű hurrikán letarolta a kávéültetvényeket.

Itt fél évszázada megállt az élet: nem történik semmi sem. A túléléshez nélkülözhetetlen táplálék magától is megterem a trópuson. Az itt élők igénytelenek. Bilharzia és malária tizedeli a sok trópusi anémiában szenvedő beteget.

* A regényrészletet a Scolar Könyvkiadó hozzájárulásával közöljük.

A településen az amerikai kaszárnya az egyetlen emeletes épület. Mert a századfordulón a spanyol korona feladta és az Army örökölte a szigetet. A nagy váltás, a *cambio de soberanía*, amint azt erre mondják, békésen zajlott le. Fent, a hegyekben észre se vették az emberek. Hacsak abból nem, hogy az Army három épületből álló impozáns kaszárnyát építtetett.

Annak idején nyilván működött is ez a laktanya, a század elején még haditámaszpont volt a sziget. Amikor azonban megnyílt a Panama-csatorna, a Navy felszámolta a szárazföldi bázisokat. Mire én a szigetre kerültem, már üresen álltak ezek a fehér, emeletes épületek.

A város főtere – mert mint minden spanyol településnek, Cocának is díszes temploma és tágas főtere van – ma is megvan. Egyetlen koszos bankfiók árválkodik a sarkon, és egy füstös, kávéházszerű pavilon. Naphosszat e három góc körül ácsorognak a férfiak.

A keskeny völgyön – el ne felejtsem! – végigcsordogál egy patak. Egy itt-ott lebetonozott csatornaszerűség. Akik erre laknak, idehordják, ebbe a folyócskába dobálják a szemetet. A hulladékot: ételmaradékot és üvegcserepet. Nagyobb esőzések után – az esős évszak hónapokig eltart a szigeten – a víz magával ragad minden mozdíthatót.

Ha felnézünk – de ki néz itt fel az égre? –, nem látunk mást, mint sűrű, tüskés bozóttal borított törpehegyeket. Délen, a karibi part felől két apró, hegyes kúp emelkedik. *Las tetas de Aibonito*, a „Jajdeszép” nevű szomszéd-falu, Aibonito Csöcsei. Izgalmas látvány, ha az ember a folytatást is hozzáképzeli.

A régi út mentén van egy magaslat, ahonnan tiszta időben jól látni az atlanti és a déli partokat. Elérhetetlen messzeségben, az égbolt búrája alatt.

Odalent zajlik az élet. Délen a rabszolgák unokái dobolnak, északon szállodákat építenek az amerikaiak. A hegyek népe – a *jibarók* – álmodoznak Aibonito, Jajdeszép Csöcsei alatt.

*

A kikötő közelében találtam szobát. Az ablakomból apró térre látok. Felnyitom a táskám, előszedem a fogkefémeket és a fényképalbumomat. Hirtelen zuhan le az éj. Kezdődik az új életem.

A zuhanyrózsából langyos víz csorog. Elalszom. Amikor felébredek, zene szól. Bekapcsolom a rádiót, hirtelen azt sem tudom, hol vagyok. Hírek: ünnepi fogadás a francia konzulátuson. Július tizennegyedik van.

Felkelek, taxit hívok.

– Tudom! – legyint a sofőr. A követség! Mind oda tartanak.

Megérkezünk. Az apró épület mögött, az udvarban, pezsgővel kínál egy alkalmazott. Akik itt ácsorognak, mind ismerik egymást. Csak én érzem egyedül magam.

Nem sokáig.

– Jöjjön! – a háziasszony körbevezet, bemutat.

– Most érkezett? – kérdezik.

Az, hogy csak ma, érdekes. Azt hiszik, francia vagyok. Persze csak amíg meg nem szólalok. Elénekeljük a *Marseillaise*-t. *Allons enfants de la Patrie!*

Gyerünk! *Rouget de Lisle* még azt is tudta, hová. A konzul beszél. Elegáns fiúk állják körül, formás, barna bőrű asszonyok.

Egy darabig Miss Mundóval, egy kreol szépséggel csevegek. Amíg csak meg nem érti, hogy valami obskúrus kelet-európai országból származom. És hogy szállodában lakom.

Később egy szemüveges fiú vesz a szárnya alá. Luisito orvos, patológus.

– Tegyétek jégre! – rendelkezik, valahányszor csörög a zsebében a telefon. Kórboncnok, sürgős esetei nincsenek.

Záróra után kettesben maradunk. Társam '56-ról faggat. Hogy mi robbantotta ki. És igaz-e, hogy győzött Budapesten a forradalom. Szeme csillog, szorítja a karomat. Elmondja, hogy itt is működik egy independista párt. Függetlenségi mozgalom.

– Az Egyesült Államokban? – álmélokodom.

– Ez itt – feleli mérgesen – nem az Egyesült Államok!

Eddig úgy tudtam. Az USA konzulátusán kaptam a vízumomat. Most kiderült, hogy nem ilyen egyszerű a dolog.

*

A spanyollal már úgy-ahogy elboldogulok. Talán, mert akikkel eddig összehoztam, franciák. Vagy legalábbis úgy tesznek, mintha értenék, amit dadogok.

A Viera családban, ahová elvisz Luisito, francia a háziasszony. A férfi orvos, Genovévát Párizsból hozta magának. Féltekenyen őrzi, kétszer is rá szól, ha kigombolja a blúzát, vagy ha félrecsúszik a szoknya a térde alatt.

A másik vendég Axel, egy francia gróf, akinek – mint mondja – kétezer holdja volt valahol Nagyvárad és Berettyóújfalu között. Itt, a szigeten főúr volt egy svájci étteremben. Most nyelvtanárnak alkalmazza az egyetem. Így ér véget főúri pályafutása.

Egyébként ő is a forradalom után került ide, mondja. Amikor Nagyváradra is bejöttek az oroszok.

– Mint ide – bólogat a doktor – az amerikaiak!

Hát igen. A részletek nem számítanak.

Viera doktor érdekes ember. Az utolsó forradalmárról, Albizu Camposról mesél. Don Pedro és társai fegyverrel támadtak a kongresszus épületére. Ő maga házi őrizetben van, bénán fekszik, és Viera az egyik orvosa.

– Az utolsó nemzeti hős! – Meg akarom-e látogatni, kérdezik.

– Ezek a trópusiak! – sóhajtja a gróf.

Útközben magyarul beszélünk.

– Autót kell venedd! – magyarázza Axel. Addig is talál nekem egy szoba-konyhas tanári lakást. Tágas, világos szoba, de szúnyoghálók nincsenek az ablakon.

Fáradt vagyok. Éjjel zene szól, és jajgatnak – zizegnek – a szúnyogok.

*

Máskálok, nézelődöm. Félálomban élek. A fakultásomra még nem merek bemenni. A papírjaimban az áll, hogy perfekt spanyol vagyok. De hát van még időm: tanulok.

A piacra azért mindennap kimegyek. A csarnok körül mindig történik valami, és az árusokkal beszélgetni lehet. Ma reggel például véres hulla fekszik a téren. Valami íródeák. Akik körülállják, neki diktálták a leveleiket. Mindenkinek él hozzátartozója északon. Családtagok, akik hazaküldik a fizetésüket.

Szóval vigyázni kell, hogy mit ír le az ember. Előbb-utóbb kiderül minden turpisság. Ha hazudsz, az analfabéták elvágják a torkodat.

Délután felkeres Viera doktor:

– Don Pedro meghalt! – mondja. – Eljön velem?

Sok temetést láttam a forradalom alatt, de erre a mostanira egész életemben emlékezni fogok. Mi odaát hősokeket temettünk. Itt, a szigeten az álmaid temeti a nép. A reményt.

A capitolum lépcsőin szorítottunk magunknak helyet. Véges-végig, a kötőtől a szárazföld kapujáig sűrű sorokban állt a tömeg. Amikor elhaladt előttük a koporsó, beálltak a sorba. Nők, férfiak, fiatalok és öregek. Nekem úgy tűnt: az egész sziget. Nagy kerülővel értünk vissza a temetőbe. Azok, akik a hegyekből jöttek, mezitláb lépegettek. Ősz hajú parasztok. Fekete ingesek. Nehéz leírni ezt a megalázott, néma menetet. A legmegdöbbentőbb ez a feneketlen, néma csend. Amikor a capitolumhoz ért a koporsó, egy fiú felrohant a lépcsőn, és félárbórcra eresztette az ötven csillagot. Akkor egy pillanatra megremegett a föld: felmorajlott az áradat. Fájdalmas nyüzszítés tört fel, és már ment, ment is tovább a fekete menet.

Barátom, a doktor némán állt mellettem a lépcsőn. Szótlatlanul váltunk el. Esteledett.

*

A Carnegie-könyvtárban foglaltak az asztalok.

– A sziget történetét? – kérdezte csodálkozva az alkalmazott.

Aztán egy Tomás Blanco nevű szerző kézikönyvét hozta ki. Egy másfél-száz oldalas tanulmányt.

„Azért írom ezt a dolgozatot – áll az első oldalon –, hogy összefoglaljam és megmagyarázzam magamnak, amit népünk és hazánk kialakulásáról tudok.” Eddig minden rendben volt: ez lett volna az én célom is. Ezután azonban egy fájdalmasan ismerős történet következett. A szigetet hol a spanyolok foglalják el, hol az angolok. Végül pedig, 1898-ban az amerikaiak.

Itt is kitör minden évszázadban egy felkelés. Egy halálra ítélt forradalom. 1868-ban a spanyolok ellen, és amikor végre életbe lép a keservesen kiharcolt autonómia, partra száll a *Navy*, megérkeznek az amerikaiak.

A huszadik századról kevés szó esik. „Az amerikai lobogó szegény, de elégedett népet talált a szigeten – olvasom. – Ma egy olyan kereskedelmi kirendeltség felett lobog, amelyben rabszolgák robotolnak. Zsellérek, akik elvesztették a földjüket, és hamarosan el fogják felejteni dalaikat és anyanyelvüket.”

A könyv adatokkal szolgál arra is, hogy – az északi propagandával ellentétben – a sziget saját erejéből is fenn tudta volna tartani magát. Ehhez szerény, de elegendő forrással rendelkezik. „Az Egyesült Államok kiskorú

népnek tart minket – állapítja meg a szerző. – Festői, de elmaradott provinciának, amely védelemre szorul.” És ami egyszer még híd lehet két kultúra – a latin és az angolszász – között.

Blanco ezután nevetségessé teszi ezt az öngyilkossággal felérő hídelméletet.

– Záróra! – figyelmeztettek. Befejeztem az olvasást.

– Nálam folytathatja! – Apró, ötvenes hölgy fogta meg a karomat.

– Ön ugye idegen?

– Két hete érkeztem – válaszoltam.

– Gondoltam. Magát is most szerződtette az egyetem. Sztrájk törőnek! – tette hozzá barátságosan.

A bennszülött tanárokat elbocsátották egy véget nem érő sztrájk után. Mentünk az Óceán park felé. Donna Nilita – ez volt a hölgy neve – a közelben lakott.

– Tehát magyar – állapította meg. ’56 forradalmáról – akárcsak Luisito – ő is sok mindent tudott. Régiés, úgynevezett koloniális faházban élt, a szobák falát könyvespolcok borították.

– Itt – mutatott körbe – mindent megtalál. Mindent akkor sem tudtam volna elolvasni, ha életem végéig Nilitánál maradok.

*

Házigazdám azonban nemcsak olvasott. Hamarosan Kommentárok című jegyzeteit is a kezembe adta. „Jelenünket a zavar jellemzi” – írta. Az elbizonytalanodás. A politikusok lázadóknak tartják a gondolkodó embereket. Ezek pedig azt vetik a szemükre, hogy a nagyobb jólét érdekében elárulják a népüket.

Elfelejtik – írta Nilita –, hogy a történelmet mindig a lázadók vitték előre. Az elégedetlenek. A nagy írók azért váltak nemzetközivé, mert nemzetiek.

Ezen sokat vitatkoztunk. Házigazdám az angol nyelvű oktatás bevezetéséről, az elszaporodó katonai támaszpontokról beszélt. Az első világháború idején hirtelen állampolgárságot kaptak és tömegesen a frontra kerültek a fiatalok.

A huszadik század függetlenségi mozgalmairól azonban itt sem találtam sokat. Nilita nem merte vállalni a nacionalistáknak (náciknak) bélyegzett szabadságharcosokat.

Az utolsó, 1950-es felkelés után Pedro Albizu Campos megszervezi az amerikai kongresszus elleni emlékezetes terrortámadást. Újabb tíz év, és bénán, betegen kerül házi őrizetbe. Azt, hogy milyen kísérleteknek vetették alá, Viera doktortól tudom.

Ekkor már egész Latin-Amerika számára ő a fegyveres harc szimbóluma. Szülőhazájában azonban küzdelmes élete mindmáig tisztázatlan, zavaros. Nilita papírjai között csak sárguló röpiratokra találtam. Ezeket – könyvembe ragasztva – ma is őrzöm. Az elbizonytalanodás! Illyés Gyula meghatározása jut eszembe: „A patriotizmus jogot véd, a nacionalizmus jogot sért!” Nagyon elkelne itt is egy Illyés Gyula!

*

Máskor egy *Véres versek* című sárguló nyomtatványra találtam. Három költő verseire.

– Erről miért nem beszélt? – Meglobogtattam a foszladozó gépiratot.

Harapófogóval kellett kiszednem belőle. Március 21-én, virágvasárnap, tüntetést szerveztek a függetlenség hívei. Sok ezren vettek részt a felvonuláson, békésen, énekelve lépegetett a tömeg. Aztán egy kisváros, Ponce utcáin tüzet nyitott rájuk a hadsereg. Tizenkilenc halott maradt az utcán. Senki sem számolta a sebesülteket.

– Régi történet – sóhajtotta barátnőm.

– Még élnek? – kérdeztem.

– Kik?

– Hát a költők.

Nilita bólított. Élnek. Megtört, csalódott öregemberek.

*

A tengerpartra most jutottam ki először. Egy jövődöbeli kollégám vitt ki, amikor megtudta, hogy még nem jártam a *playán*.

A tenger! A pálmák ritkás árnyéka, a békésen csobogó kék habok. A langyos vízben ringatózó párok. A hullámok fehér sörénye a láthatáron. Valahol messze, keleten.

A kocsiban kifaggattam Sámuel: mástól is hallani akartam a *Véres versek* igaz történetét. Nehéz volt tudomásul vennem, hogy itt, ebben a földi paradicsomban is öldöklük egymást az emberek.

Furcsa beszélgetés volt. Társam a kocsiban mindent tagadott.

– Különben is – mondta – csak tizenhét terroristát lőttek agyon! A tizenkilenc úgy jön ki, hogy a tűzharcban két katona is elesett.

Kint értettem meg: bent, a kocsiban lehallgatják a beszélgetéseket. A fontos dolgokat kollégám csak kint, a szabadban mondhatta el.

*

Az idő gyorsan telt. Augusztus, szeptember, minden összefolyt. Meg kellett szoknom: nincsenek évszakok a trópuson.

A választások is közeledtek. Nilitától jövet, a Magdaléna parkban, én is végighallgattam egy kortesbeszédet. Rubén, a fiatalok szónoka körül tucatnyi tüntető kiabált. Megéljenezték, és tapsoltam én is. Eszembe jutott, hogy mi lesz itt, ha az independisták megnyerik a választásokat.

Luisito, a patológus ezzel biztatott.

– Most vagy soha! – mondogatta.

Elvitt a párt nagygyűlésére, és még az elnöknek is bemutatott.

– Európai képviselőnk – mondta büszkén.

Megszorítottam don Gilberto kezét, sok száz lelkes ember között, egy mozikban. Egy pillanatra úgy tűnt, hogy a függetlenség kivívható. És hogy – ami nekünk nem sikerült Budapesten – le fogjuk győzni – ezúttal az Egyesült Államokat. Luisito rábeszél, hogy a párt szónokaival járjuk körbe a szigetet.

Első állomásunk egy Añasco nevű városka lett. Őrzök egy újságkivágást: Héctor, a párt szónoka beszél. Ketten hallgatjuk, Luisito meg én. A tér üres.

Kis népek a világ közvéleményére szoktak apellálni. Nehéz tudomásul venni, hogy a nagyvilágban nem ismeri őket senki. Elhatároztam, hogy írok a szigetről. Odaát, Európában senki se tudja, hogy itt, a korlátlan szabadság honában is vannak gyarmatok.

Egész kis sorozat született így, egy távoli, festői világ, ami – úgy képzeltem – érdekelni fogja a párizsiakat. Nem gondoltam arra, hogy ebben a térségben a franciáknak is vannak tartományaik. És hogy nyilván ezeknek is vannak függetlenségi törekvéseik.

Írásaimat elvitettem Viera doktorékhoz, ahol átnézte őket a francia asszony. Csak utána küldtem el a folyóiratoknak, ahol annak idején közreadtam a mi '56-unkról szóló riportjaimat. Trópusi beszámolóim azonban nem váltottak ki Párizsban osztatlan lelkesedést. Visszhangjuk inkább csak itt volt, a szigeten.

A Viera család állandó vendége lettem. Részt vettem az independisták összejövetelein, és Genovéva lelkesen gépelte kézíratos szövegeimet.

Közeledett az évnnyitó, összeszedtem a bátorságomat, és jelentkeztem a munkahelyemen. Ahol – úgy vettem észre – nem számítottak már rám. Az új tanerőket szétosztották, aláírták a szerződésüket. Én a sor végére maradtam.

– Önről sok rosszat hallottam – mondta a dékán.

– Mégis mit? – kérdeztem.

– Hát hogy mindenféle zavaros ügybe keveredett.

Amitől tartottam, hiányos nyelvtudásom, nem zavarta. Végig angolul beszélt velem.

– No, mindegy – jelentette ki végül –, próbaidőre felveszem.

Így kezdődött tanári pályafutásom. A világ végén, Jajdeszép, Aibonito Csöcsei alatt, egy kaszárnnyában, a Coca nevű helyen.

2

Públicóra – hogy is mondjam? –, közös taxiba szálltam, busz nem járt fel a hegyekbe. Másfél órát vártunk a templom előtt, a téren, a sofőr be sem ült, amíg az ötödik útitárs meg nem érkezett. Utána azonban már ment minden, mint a karikacsapás. Keskeny, kátyús utak kanyarogtak a dombok között, vezetőnk verejtékezve tekergette a zsiros, fekete kormánykereket.

Kétszer álltunk meg, egyszer hányt egy asszony, másodszor pedig leszállt valaki egy apró, kékre pingált ház előtt. A *flamboyanok* vérvörös sátra alatt lakatlannak tűntek a hegyek. Dél felé végre csupasz fennsíkra értünk. Coca határában pedig átarszoltunk egy – nyilván még a spanyol időkből itt maradt – keskeny, fehérre meszelt kőhídon.

A kaszárnnyá bejáratánál én is kiszálltam. Keresztülvágtam egy hosszú réten, a jövődöbéli kampuszon. Aláírtam a jelenléti ívet, kaptam egy lakáscímet.

Másnap reggel, ugyanabban a földszinti szobában, megismertem a kollégáimat. Két nő, négy férfi, első látásra meglehetősen szárnyaszegett kis

csapat. Két spanyol, a polgárháború menekültjei, és az igazgató, egy olasz pap, aki – mint mondta – tábori lelkész volt a világháborúban.

Bemutakoztunk, mindenki motyogott valamit.

– Helyes! – bólintott a páter, amikor rám került a sor. – A magyar jó katoná!

A másik magyar, egy Sánta Böllér nevű kis kopasz ember, argentinnak mondta magát. Volt aztán még itt madridi ügyvéd és dékán a havannai egyetemről. Egy békésen szivarozó kubai.

Az ismerkedés után igazgatónk bejelentette, hogy Coca értelmisége fogadást ad a tiszteletünkre. A főtéren gyülekeztünk, a polgármester, a bankigazgató és mi heten. Az asszonyok – soha nem felejttem el – könnyes szemmel, egymásba kapaszkodva énekelték, hogy megérkeztünk. Hogy megérkeztek „az idegen doktorok”!

Sánta Böllér vitte a szót, nyilván az ő nevét volt a legkönnyebb megjegyezni. Nem múlt el sok idő, a faluban „Szent Böllérről” Böllér névre keresztelt a pap egy leánygyermekét.

Én a spanyol ügyvédnővel barátkoztam össze. Egy egész garázst bérelt ki a könyveinek, és megengedte, hogy a polcok alá állítsam az összecsukható tábori fekhelyemet. Jól jártunk mind a ketten: én fizettem a lakbér felét, és őriztem a könyveket. Az udvar végében volt egy rozoga budi, mosdáshoz pedig kinyitottam a kerti vízcsapot. Munkából jövet nap mint nap lucskosra locsoltam magam.

A garázsnak ugyan – *et pour cause!* – nem volt ablaka, de annyi baj legyen! Ha magamra csuktam a szárnyas ajtót, az ágyam mellé állított karbidlámpa zavarta el a csótányokat.

Az ajtót egyébként éjjel is nyitva hagytam. Odabent, a könyvespolcok mögött fullasztó volt a meleg.

Meg voltam elégedve magammal. A munkahelyem itt volt a közelben, reggel gyalogszerrel sétáltam át a téren és a csatorna felett átívelő kőhídon.

Azután megérkeztek a diákok. És akkor egy csapásra minden megváltozott.

*

Csak annyit tudtam, hogy az én korosztályom a tizennyolc évesek. Elvégezték a középiskolát, de az érettségi – a *bachillerato* – egyetemi cím Amerikában, és nem kerül rá sor, csak négy év kollégium után. Négy év alapozás. *Estudios generales*. A jövődöbéli szakterületem.

Hát erre a négy évre – hamarosan rájöttem – nagy szükségük volt a hallgatóknak. Ma sem értem, hogy a középiskolákban mivel töltötték a napokat. Földrajzot például egyáltalán nem tanultak, történelemtől vagy irodalomról nem is beszélve. A tanterv, ha jól emlékszem, szociológia címszó alatt foglalta össze a humán tudományokat. Térképet még sosem láttak, azt hitték, hogy a sziget akkora, mint az Egyesült Államok.

Tehát megérkeztek a diákok. Félezer rémült fiatal. Harmincan szorongtak szemben velem a teremben. A lányok izgatottan húzogatták a térdükre színes szoknyácskáikat. Beléptem, köszöntem, ők is morogtak valamit. Úgy gondoltam, az őszinteség a legcélravezetőbb. Elmondtam, honnan jövök, és

miért vagyok itt. Kértem, hogy javítsanak ki, ha rosszul mondok valamit.

Ekkor történt, hogy első ízben felnevettek. Névsort olvastam, próbáltam helyesen kiejteni a neveket. Így telt el az óra. Amikor megszólalt a csengő, felálltam. Ekkor ért az első meglepetés. A fiatalok odajöttek hozzám, és egyik a másik után kezdetet adott.

Ültem a katedrán, és a tenyerembe hajtottam a fejem.

A tanterv szerint a görögökkel kellett volna kezdenem. Amikor menet közben megemlítettem az egyiptomiakat, egy fiú megkérdezte, jól tudja-e, hogy az ókori Egyiptom nem volt az USA tagállama.

Nem volt kétséges: mielőtt belevágok az anyagba, fel kell térképeznem a diákok tudását. Kérdőívek gyártásával és feldolgozásával teltek az első napok. Megtudtam, hogy otthon a legtöbb családban nem tartanak könyveket. A diákok kötelező olvasmányokat idéztek. Néhányan napilapokat.

Mindez ma már okvetetlenkedésnek tűnhet. Fél évszázad alatt nagyon változott a világ. De az én időmben egy fiatalember számára egyedül az irodalom adhatott választ az élet nagy kérdéseire, és aki nem tud kérdezni, hiába keresi a válaszokat. A középiskolában a diákoknak úgynevezett tesztekre kellett válaszolniuk. Apró keresztek rajzolni gondolataik értelmes megfogalmazása helyett.

Végül a hallgatók szókincsét is felmértem. Vajon értik-e egyáltalán a tananyagban szereplő kifejezéseket? Arra a szomorú eredményre jutottam, hogy diákjaimnak alig húsz százaléka tudja értelmezni a kurzusunkban használt szavakat.

172

Amíg én a kérdőívekkel bajlódtam, kollégáim kivégezték Szókratészt, Arisztotelészt és Platónt. Engem megróttak: elmúlt egy hónap, és még mindig nem kezdtem el az előadásaimat.

*

Múltak a hetek, egyre jobban megismertem a diákokat. Egész kis csapatok ültek az irodámban, a kezdeti féltékenységnek hamarosan nyoma se maradt. Egy Portáció nevű fiú volt az első, akit otthon is meglátogattam. Kint, a kávéültetvényeken. Carmen, egy szénfekete lányka a déli parton lakott. Az édesanyja spiritiszta volt, és fehér mágiával gyógyított. Az ültetvényeken nem működtek orvosok.

Ebből a két világból érkeztek a diákjaim. Egyrészt a hegyek vadonában vegetáló konkvisztádorok leszármazottait tanítottam, másrészt a rabszolgák unokáit, akik Cocába költöztek, amikor híre ment, hogy az Army épületeiben megnyílik az egyetem. Meglepett, hogy a rasszizmus legkisebb jelét sem tapasztaltam közöttük. A maguk módján mind tanulni akartak. Megszédítette volna őket az *American dream*? Meg akarták változtatni az életüket. Segélyekből, ösztöndíjakkal tartották fenn magukat, és esténként kint a téren, az utcai lámpák fényénél betűzgették a jegyzeteiket.

Ezeknek a fiataloknak kezdtük el tanítani Platónt és Arisztotelészt.

Ami engem illet, próbáltam magyarul is megírni a tapasztalataimat. Többnyire eredménytelenül. A sok magyarázkodásból nem születtek, csak töredékek. Lábjegyzetek.

Eleinte párizsi fórumoknak is elküldtem őket. Franciatudásom azonban bizonytalanná vált. Helyét átvette a spanyol. A Cocában eltöltött idő a fejben – és a papírjaim között is – sokáig fehér folt maradt.

Pedig hányszor nekifogtam! Tényregényeket, autofikciókat írtam, egymás után találtam ki magamnak az ilyen új műfajokat. A franciák még sokáig közölték ezeket a kétségbeesett próbálkozásaimat.

Az úgynevezett politikai emigrációval nem tartottam a kapcsolatot. Még a legjobbakkal sem tudtam szót érteni. Kovács Imre, a parasztpárti politikus például arról értekezett, hogy a Vietnám dzsungelében elpusztult magyar önkéntesek – idézem – ugyanazokért az eszmékért haltak meg, mint társaik Budapest utcáin, a forradalom alatt!

Hiába erősködtem, hogy az imperialisták ellen vagy mellettük harcolni mégsem ugyanaz. A párizsi *Irodalmi Újság* nem közölte válaszomat. No de mindegy. Ki tudja ma már, hogy Galliában az Idegenlégió, Amerikában pedig az Army önkéntesei lettek a védtelen ötvenhatosok.

Az ilyen árulókat itt, a szigeten *pityanke*nek – nem tudom jobban mondani: az USA seggnyalóinak – nevezték. És én ezekkel közösködjek? Ezekkel tartsam a kapcsolatot?

Pedig ez néha elkerülhetetlen volt. Egy órám kellős közepén maga Achilles páter hívatott:

– *Teléfono!* – kiabálta.

Felkaptam a kagylót, a vonal végén angolul beszélt valaki. Amikor megmondtam a nevem, a hang magyarra váltott. Egy ötvenhatos író, Kabdebó Tamás keresett.

Az északi partról, a repülőtérről jött a hívás. Elmagyaráztam, hogy fenn a hegyekben, a fővárostól félnapi járásra élek. Aztán mégis felkerekedtem. Működött közöttünk valamiféle szolidaritás: nem hagytuk cserben egymást, ha valamelyikünk bajba jutott.

Kabdebó Angliába került a forradalom bukása után. Karriert csinált, ő lett a guyanai könyvtár főigazgatója. Aztán Brit Guyanán győzött a függetlenségi mozgalom, és a bennszülöttek kiebrudalták az angolokat.

– Sikerült lelépnem – mondta az író. – Kimásztam a vécéablakon.

Így került a szigetre.

– Miután befejeztem a munkám – magyarázta.

Hogy mi dolga volt még? Hazaküldték uraiknak a könyvtár egész felszerelését. A komputereket és az írógépeket. A könyvritkaságokat. Ez volt a szokás. A konkvisztádorok még egyszer, utoljára kifosztották a gyarmataikat.

Így ért véget ez a szálnalmas találkozás. Meglátogatott a művelt Nyugat.

*

Nemcsak Európa, Amerika is kíméletlenül bedaráltta azokat, akik az Államokban kaptak menekültjogot. Soroljam? Egy másik magyar betűvető, Sztáray Zoltán felszólított, hogy ne akarjam – megint csak idézem – a szegény szigetlakók fejére húzni a szabadság kényszerzubbonyát.

Ő maga egyszerre volt a nemzeti szabadság bajnoka Keleten és a modern gyarmatosítás apostola Nyugaton. A nyugati magyar irodalom kiadványai

– mondanom sem kell – nem közölték az ilyen megnyilatkozásokra írott válszaimat.

Ma is őrzöm a párizsi *Irodalmi Újság*ba betördelt, majd kihúzott riposztomat.

Felméréseimnek a jelek szerint mégis lett hatásuk. Néhány hónappal érkezésem után a rektori hivatal *Az oktatás reformja* címen fórumot hirdetett. Kolumbiai, jamaicai és bostoni szakemberek részvételével, de óvatosan, Co-cában, egy teljesen ismeretlen helyen.

A rendezvénynek én voltam az egyik felkért előadója. Egy chicagói professzor *A tanítás mint felforgató tevékenység* című könyve volt a tanácskozások alapja, a kiindulópont csakis *yankee* lehetett.

Kétlem, hogy a chicagói tanulmányt minden résztvevő elolvasta volna. Ami engem illet, végre alkalmam nyílt nyilvánosan is felsorolni észrevételeimet.

Menet közben tettem javaslatokat is. „*El texto como pretexto.*” A szöveg csak ürügy – ismételtettem később híressé vált jelszavamat. És hogy a társadalom reformját talán nem az egyetemen kellene kezdeni.

Felvetéseimre egyedül a rektor válaszolt. A társadalom..., sóhajtotta, és azt javasolta, hogy mi, pedagógusok, ne a társadalommal foglalkozzunk. Mi itt csak műveljük kertjeinket. *Candide* mondta? Vagy *Pangloss* mester? A rektor összekeverte a neveket.

Így fejeződött be az oktatás reformja *Coca* kaszárnyáiban. Előadásom nyomtatásban is megjelent, egy sárga, rongyos példányát ma is őrzöm. Tudomásul vettem, hogy senki sem vette fontolóra javaslataimat. A *Humán Tudományok Tanszéke* továbbra is a görögöket tanította a rabszolgák unokáinak.

*

Az egyetlen félénk kísérlet új igazgatónk nevéhez köthető. Ezt a fiatal ügyvédet sikerült meggyőzőnöm, hogy rendezzük meg a *Karamazov* testvérek perét. Úgy gondoltam, hogy egy büntény és egy bírósági tárgyalás fel fogja rázni a fiatalokat. A terv bevált: *Coca* kollégiumában hetekig mindenki *Dosztojevszkijt* olvasott.

A négy testvérnek védőügyvédet rendeltünk ki, és négy ügyész képviselte a vádiratot. Összesen nyolc szereplő, de a tárgyalás során mindenki felszólalhatott. Érvelni – pró vagy kontra – csak könyvvel a kézben lehetett.

Eredetileg másfél órára terveztük a tárgyalást, ami egész nap tartott, és véres vitákat váltott ki a diákok és a tanári kar között. Még az oktatók is egymásnak estek, *Castorát*, a madridi nőt és a tábori lelkészt úgy kellett egymásról leszedni. Bebizonyosodott, hogy a diákok olvasnak! Ha úgy érzik: róluk van szó. Hogy érdemes.

Külön elemzést érdemelnének az ítéletek. A bíróság ugyanis felmentette a bűnösöket. Ártatlan volt *Dmitrij*, a gyilkos. *Ivan*, a felbujtó. *Aljosát*, a tiszta lelkű fiút viszont halálra ítélték a diákok. Mert nem lépett közbe. Mert passzív maradt. Valami ehhez hasonló, váratlan érveléssel, ami nekem mindaddig eszembe se jutott.

Nyilvánvalóvá vált, hogy itt nem érvényesek a jóról és a rosszról, bűnről és bűnhődésről alkotott vélekedések, amelyeket az ember valahonnan az Óvilágból magával hozott. Az Ótestamentumban élünk, és a Megváltó itt a szigetvilágban még nem született meg.

Mindegy. Bebizonyosodott, hogy a munkám nem hiábavaló. Az oktatás megreformálható. Változtatni igenis lehet.

Egy másik eredmény. A Karamazovok után előadásaimnak váratlan, új közönsége lett. A kampuszra megérkeztek a szekták.

Először csak arra lettem figyelmes, hogy dobolnak és énekelnek az ablak alatt. Egyre nagyobb hangerővel, hamarosan már nem is hallottam a hangomat.

Szóltam a hallgatóknak, hogy támasszák be az ablakot.

– Ne kezdjen velük, tanár úr! – figyelmeztettek a gyerekek. – Ezek veszedelmesek!

Némán hallgattuk a recsegő megafonból ömlő szózatot. Zavaros szöveg volt, átkozódtak, fenyegettek. Az Úr – kiabálták – kizavarja templomából a farizeusokat!

– Félnek! – állapítottam meg. Beijedtek. A babona, a sötétség ellenszere a józan ész. A tudás. Érzik, hogy kicsúszik a kezükből a hatalom.

A dolgok azonban nem voltak ilyen egyszerűek. Néhány diák nem merte tovább látogatni a kurzusomat. Volt, akit az éneklők között láttam viszont, lent, az ablak alatt.

Amikor meghallgatásra jelentkeztem a rektorátuson, és elpanaszoltam, hogy nem tudom megtartani az óráimat, a hivatalnok vállat vont, és azt válaszolta, hogy azt mondanak, amit akarnak. Ez itt egy szabad ország, tette hozzá, és megveregette a vállamat.

Nem érveltem azzal, hogy a szekták szabadsága nem korlátozhatja az én szabadságomat. Megszéppentem? Csukott ablaknál, fullasztó melegben folytattam az előadásaimat.